

DE KLOKKEN VAN DE ST. MARTINUS

Zoals ieder rechtgeaard Weertenaar met reden trots is op zijn machtige St. Martinus, als een monument van majestueuze pracht en praal met zijn spel van zuilen, bogen en lijnen, zo staat hij ook in fiere bewondering voor de imposante toren, breed en diep gefundeerd in de Weerter grond en slank naar boven oprijzend als de centrale figuur van stad en platteland. Doch ook is het waar dat hij onder de indruk raakt als hoog in die toren de klokken beginnen te beieren en heel de lucht dreunt van de zware slagen. Zoals de toren zijn geschiedenis heeft, zo ook de klokken. Door de eeuwen heen hebben zij hun stem laten horen, in tijden van droefheid en in tijden van vreugde. Hun bestemming was verschillend. Als civiel instrument riepen zij de voorvaderen samen binnen de muren en de wallen van het middeleeuws stadje. Zij waren de onontbeerlijke getuigen van de blijde inkomst van bisschoppen en ridders, en van de oude stadsheren, de Graven van Horne. Met hun machtige bronzen stemmen luisterden zij elk feestelijk samenzijn van de burgerij op. Zij riepen de Weertenaren samen voor Mis en Vesper en vermaanden hen tot gebed en inkeer. Terecht mag daarom ook eens aandacht geschonken worden aan de geschiedenis der klokken in de Weerter toren. Gegevens over klokken uit de Middeleeuwen zijn zeldzaam, evenals trouwens de klokken zelf uit deze tijd. Er bestaan weinig voorwerpen van erts, die zoveel geleden hebben door oorlog, brand en oproer als juist de klokken. Voor Weert kunnen we als oudste jaartal aanwijzen 1376. Blijkens een opschrift op één der klokken, die thans nog

in de toren hangen, is deze gegoten in het genoemde jaar 1376, doch later weer gesmolten en opnieuw gegoten in 1692. De oudste gegevens op papier over de Weerter klokken dateren van 1602. Volgens een thans nog bewaarde brief van die tijd richtte Willem Hulselmans, toenmalige pastoor in Weert, zich tot de magistraat der stad om een bijdrage van 325 gulden wegens de hoge kosten van het schilderwerk boven het hoofdaltaar en „het vergieten, afdoen ende opdoen van de twee gebrocken oft gheborste clocken”. De klokken alleen hadden al meer dan 300 gulden gekost. Op de dag der klokkenwijding was reeds een som van 31 gulden en 2 stuivers bijeengebracht door „de ghenooede momboirs ofte peters”. Om zeker te zijn van een gunstig antwoord beriep de parochieherder er zich op dat oorspronkelijk de gemeente de zorg had voor het klokkenwerk. Of op dit verzoek goedgunstig beschikt werd, hebben we niet kunnen achterhalen.

Meer gegevens zijn ons bekend over het hergieten van drie klokken in 1692 door de gebroeders Alexius en Josephus Julien, op last van de regering van stad en buitenie. Tussen de oude kronieken der stad Weert bevindt zich ook het contract dat in Mei 1692 werd aangegaan tussen de genoemde klokkengieters en de Burgemeesters Bernardinus Ketelers en Peter Ceulen, als vertegenwoordigers van de Magistraat. De gebroeders Julien zouden drie klokken hergieten voor een som van 300 gulden, uit te betalen in twee termijnen. Bij „enig mislucken ofte abusen ende fauten” kon de gemeente zich beroepen op twee door de klokkengieters aan te stellen borgen. Indien ten-

gevolge van een verzuim binnen zes jaren eender klokken een barst zou vertonen, moest ze opnieuw gegoten worden. Tevens verplichtten de gieters zich de klokkenspijs te leveren voor twee schillingen per pond en te zorgen voor de klepels. De Magistraat van haar kant verplichtte zich de kosten te dragen van het hergieten en van het arbeidsloon voor het omhooghalen en ophangen der klokken. Ook werd overeengekomen, dat de stad en de buitenie „aende voornoemde Alexius ende Joseph sullen daen twee mannen twee daegen ende vier mannen eenen daegh om hun te helpen graven ende prepareren de plaetsen tot het voorschreven gieten”. De laatste bepaling luidde dat „deselve Stadt ende Buiteningen aen hun oock sullen moeten leveren allen den torff, houdt, careel, steenen, leem ende soorts alles wat sij daer soo nodigh mochten hebben, sullende sij Alexius ende Josephus alleenlijck doen ende op hunne costen bijbrengen hun gereedschap ende instrumenten met den arbeidsloon tot het voorschreven werck”. Rond dit gebeuren zijn vele legenden geweest, volgens welke de klokken zouden gegoten zijn te Weert en wel op de z.g. Vogelsbleek, terwijl door de ingezetenen veel goud en zilver zou zijn geofferd, niet enkel ter bestrijding der kosten, maar ook ter bereiding van de klokkenspijs. Deze laatste gedachte leefde zo sterk onder het volk, dat toen in 1912 een dezer klokken moest hergoten worden, men dit in Weert zelf wilde doen geschieden om zeker te zijn, dat het door de voorvaderen geofferde goud en zilver ook werkelijk weer in de nieuwe klok zou worden verwerkt. Doch zoals het met de meeste legenden het geval

is, zijn ook hier waarheid en fantasie door elkaar gehaald.

Het hergieten in 1692 heeft inderdaad plaats gehad in Weert zelf, ofschoon het niet vaststaat dat dit op de Vogelsbleek is geschied. Ook de legende, als zou er in de klokken goud en zilver versmolten zijn, klinkt zeer onwaarschijnlijk. Immers de metalen in het bijzonder geschikt voor het klokkengieten zijn koper en tin. Dat toevoeging van zilver en goud de klank zou verbeteren is een sprookje. En de oude klokkengieters verstonden hun kunst even goed als die van onze eeuw. Het feit dat alle kosten bestreden werden uit de gewone stedelijke inkomsten, maakt bovendien de hele legende van het goud en zilver onzeker. Toch leefde ook in 1692 in de Weertenaren nog iets van die gemeenschapszin en die eenheid en saamhorigheid, die 200 jaren terug kerk en toren hadden doen oprijen in hun midden. Ook in de klokken mogen wij het bewijs zien van de gemeenschapsband, die onze voorvaderen samenhiel. Zonder de spontane medewerking van de burgerij zou het onmogelijk geweest zijn dit werk binnen de stad zelf te doen geschieden. Materiaal moest van alle kanten aangevoerd worden, een overdekte werkplaats moest worden gebouwd en meerdere ovens moesten worden gegraven. Op 17 Mei werd met het werk begonnen door het neerlaten der oude klokken. Reeds op 9 September werden de drie nieuwe klokken gewijd, bij welke gelegenheid op het kasteel „eyn gelagh” werd gehouden. Magistraat en ingezetenen konden tevreden zijn. Zwaar galmden de klokken hun eerste lied uit over de huizen en de daken van het kleine stadje, en verkondigden op die manier de scheppingsdrang en de godsdienstzin van de voorvaderen. Uit dankbaarheid reikte de magistraat in 1693 aan Alexius Julien een attestatie uit, waarin zij aan eenieder verzocht „den genoemden Alexius Julien te erkennen ende te houden voor gerecommandeert tot employ van sijnen style”. De gebroeders Julien waren afkomstig uit Lotharingen en woonden in Maeseijk. Alexius vestigde zich later een tijdlang in Weert en hertrouwde er in 1705 met Elisabeth Knapen. Twee van deze in 1692 gegoten klokken hangen nog steeds in de toren. (Beschrijving verderop.) Van de derde zijn geen nadere bijzonderheden bekend.

Vermoedelijk is deze laatste na ruim 70 jaren weer vervangen door twee anderen. Een kerkmeestersrekening immers, lopende van 1763—1764, spreekt over het gieten van twee klokken te Someren voor de prijs van 357 gulden. Dit zal wel geschied zijn bij de gieterij Fritzen, die tot 1783 aldaar gevestigd was in het huis Donk, en in dat jaar door Alexius Fritzen werd overgebracht naar Aarle-Rixtel. Verdere bijzonderheden ontbreken.

Ook in 1877 werd weer een klok hergoten en wel door Petit en Fritzen. Zij kreeg als opschrift: eXUrgens DenUo VoCor Marla sIne Labe ConCepta (Opnieuw gegoten, draag ik als naam Maria zonder vlek ontvangen). Zij woog 1120 kg en was versierd met een beeltenis van de H. Maagd.

Dezelfde gieterij goot in 1898 twee nieuwe. De ene woog 1230 kg, droeg een beeltenis van een Heilige Bisschop met staf en had als opschrift: aUro saCerDotaLI ornato goDefri-

Luchtfoto van Weert met de St. Martinuskerk, uit het Westen

Do Custers parocho grati Venerantesque Verthenses. (De Weertenaren hebben mij met eerbiedige dank opgedragen aan hun parochieherder Godefridus Custers, bij gelegenheid van zijn gouden priesterfeest.)

De andere woog 580 kg, was versierd met een kruis en bevatte als opschrift: VVILheLMinna regni onUs eXCIplente parocho IUBILanti DeVoeor. (Ik ben toegewijd aan de jubilerende parochieherder in het jaar van de troonsbestijging van koningin Wilhelmina).

Tijdens de zomer van 1912 gaf plotseling een der grote klokken uit 1692 haar schone klank prijs. Een onderzoek bracht aan het licht, dat een groot stuk uit de rechterwand was geslagen. Zij werd opnieuw gegoten door de gerenommeerde gieterij C. Michaux te Leuven. Tijdens de bezettingsperiode vielen de klokken van jongere datum ten prooi aan de klokkenroof van de Duitsers. Het behoud van de klokken van 1692 is grotendeel te danken geweest aan het werk van de Rijksinspectie Kunstbescherming te 's-Gravenhage. Op initiatief van Dr. J. Kalf, Directeur van het Rijksbureau Monumentenzorg, die een eventuele vordering van klokken in oorlogstijd voorzag, werden in 1939 alle klokken van vóór 1700 voorzien van de letter M. Zij vielen dus onder de term „Monument”. Door deze zorg zijn de oudste klokken voor Weert bewaard gebleven. In 1949 werden de geroofde vervangen door twee nieuwe. Gegoten door Petit en Fritzen, werden zij op 18 December geconsacreerd door de H.E. Heer Alphonsus Omloo, Pastoor-Deken, en op Kerstmis 1949 voor 't eerst geluid.

Tenslotte volgt hier een beschrijving der 4 thans nog aanwezige klokken.

I Klok „Alphonsus”. Gewicht: 850 kg. Diameter: 110 c.m.

Van boven naar beneden:

Tussen twee ± 5 c.m. brede ringversieringen met bloemenmotief een open rand met 4 ingegoten kruisjes op de vier windstreken. Daaronder het opschrift:

IK LUIJDE VOOR GODT BEQUAME
ALPHONSUS IS MIJN NAME

A.D. 1949

Op de slagrand drie biezen, waarboven:

PETIT ET FRITSEN ME FUNDERUNT.

II Klok „Maria”. Gewicht: 2800 kg. Diameter: 164 c.m.

Versiering zoals bij klok I behalve het opschrift:

MARIA
MAGNIFICAT ANIMA MEA DOMINUM
A.D. 1949.

III Klok „Jezus Maria”. Gewicht: 1500 kg. Diameter: 131 c.m.

Van boven naar beneden:

Ringversiering met bloemenmotief (± 4 cm breed), gevolgd door 3 biezen. Daaronder bevindt zich rond de klok het in ± 2 c.m. hoge letters 'gegoten opschrift:

ALEXIS JULIEN GOUS MICH INT IAER
VAN DEN BORGMR. B. KETELERS EN
P. CEULEN 1692: IESUS MARIA HEI-
SCHEN ICH: DIE LEVENDIGE ROEFFEN
ICH: DIE DODEN BEKLAGEN ICH.

Vervolgens een ringmotief van zwevende engelen, onderling verbonden door een licht afhanginge sluijer, die zij op de handen dragen (± 5 c.m. breed). Hieronder rond de klok een versiering van een bloemguirlande met op de plaatsen, waar deze guirlande is opgehangen, neerhangende bloemtrossen van ± 10 c.m. lengte.

Op de voorkant der klok bevindt zich hieronder in het midden een afbeelding van twee Kerkleraren of Schriftgeleerden met ter weerszijden het wapen van de klokkengieter Michaux, voorstellende een hangende klok met trektouw. Onder het wapen: C. MICHAUX LOUVAIN en in halve cirkel boven het wapen de woorden: VOCO. DECORO. PLORO. Het geheel is omgeven door een 1 c.m. brede bloemenrand. De doorsnede van de gehele afbeelding bedraagt ± 8 c.m. Aan de achterzijde bevindt zich midden op de klok een afbeelding van Christus aan het Kruis met Maria en Johannes. Daaronder de tekst in ± 2 c.m. hoge letters:

HERGOTEN DOOR C. MICHAUX TE
LEUVEN BELGIE
1912

Onder deze woorden bevindt zich op de slagrand van de klok een afbeelding van een ingegoten kikvors. (Volgens de legende zou in 1692 een kikvors of pad na het aanbrennen van de valse klok op de slagrand gesprongen zijn en daarna verteerd zijn. Bij het gie-

Luchtfoto van Weert, uit het Noorden

ten zou zich de vorm van deze kikvors mede met brons gevuld hebben).

IV Klok. Gewicht: 1900 kg. Diameter 147 c.m.

Van boven naar beneden:

Een \pm 5 c.m. brede ringversiering, voorstellende de Dood te paard met een zeis twee mensfiguren bedreigende, in een rijk met bloemen en planten versierde tuin (Adam en Eva). Boven de Dood kleine afbeeldingen van Zon, Maan en Sterren.

Hieronder rond de klok het \pm 2 c.m. hoge randschrift:

MARIA. DOER. DEN. WILLE. DIJN.
BESCHERMSE. DIE. MIJ. HORENDE. SIN.
ANNO DOMIN. 1692.

Onder dit randschrift een ringversiering met bloemenmotief. Boven de biezen, die de slagrand der klok versieren, bevindt zich de tekst:
1376 FACTA ET REFACTA 1692.

Mogen thans, nu wij staan voor de heropbouw van de toren, deze klokken in de herten der Weertenaren weer oproepen dat gemeenschapsgevoel en die samenwerking, die onze voorvaders weer telkens inspireerden tot zulke grote werken.

J. HENKENS.

Voor dit artikel werd gebruik gemaakt van het archief der gemeente Weert en van door de heer M. Smeets, archivaris van Roermond, welwillend verstrekte gegevens.

